

ЗАКОННОСТ?

Йорданка Темелкова и Христиана Андреева

Lawfulness?

Yordanka Temelkova & Hristiana Andreeva

1. Законност

Законността е понятие с широка употреба в съвременния публичен речник, но без точна дефиниция поради множеството аспекти при използването му. В най-общ смисъл се покрива с юридическия термин *законновост* като изискване за следване на закона и произтичащите от него норми и забрани. В същността си понятието фиксира границата между **свобода и несвобода** в осъществяването и оценката на **идеи, действия, явления, събития**.

Тогава защо у хората липсва усещането за законност? Защо у тях битува усещането за липса на ред и легитимност на законите?

Защото липсва усещането за справедливост. Естествено има и различни гледни точки за справедливостта. Важно е да се отбележи, че ншето виждане за справедливост може да не съвпада с вашето.

Справедливостта като хармония

В своя диалог „Държавата“ Платон твърди, че справедливостта се отнася едновременно до справедливия гражданин и справедливата държава. Справедливостта е истинско, хармонично отношение между страните – личността и града.

Справедливостта като естествен закон

За поддръжниците на справедливостта като естествен закон (например Джон Лок) тя включва системи от последствията, които естествено произтичат от действието или избора. В това отношение тя е подобна на законите на физиката: *по същия начин както Третия закон за движението на Нютон изисква, че за всяко действие трябва да има равно по сила и обратно по посока противодействие*. Справедливостта, в този смисъл, е универсална и абсолютна концепция: законите, принципите, регулациите и прочее са само опити да се кодифицира тази концепция, дори и в някои случаи резултатите от тях да противоречат на естественото право.

Справедливостта в правото

Една от дефинициите за справедливост е независимото разследване на истината.

Тук се получава основното разминаване между очакванията и реалността при разбирането за справедливост и законност. Например, общественото мнение гласи, че убиец/изнасилвач няма право на защита, но според закона е справедливо да получи. Защо? Защото един от основните принципи на правото гласи, че „всеки е невинен до доказване на противното“ дори при очевидна вина, за да изпъкне обвинението към извършителя е необходима антитеза, необходимо е противоположно мнение, за да бъде **наистина чуто, подкрепено** и, съответно, **обективно защитено** правопорядъкът.

Друга причина за липсата на усещане за законност е размитата граница между сигурност и свобода. Ако вземем предвид посочения пример и допуснем, че извършителят остане на свобода или получи минимално наказание (независимо от

причините), то сред хората ще се породи усещане за липса на сигурност и защита; загуба на усещането за ред. Както гласи една латинска сентенция: *Nocet bonis, qui malis parcit* (Вреди на добрите, който щади лошите). Грешно разбраната и дадена свобода на едни застрашава сигурността на други. И тук винаги идва въпросът до къде се простира личната ни свобода? Можем ли да навлизаме в чуждата безнаказано? Границата трябва да бъде по-ясна и категорична „моята свобода свършва там, където започва твоята“. По този начин се гарантира и сигурността на личността. От липсата на сигурност се поражда недоверие към самия закон и държавата като институция.

2. Принцип на законност

Принципът на законност обуславя начина на формиране и функциониране на системата на правото по отношение на прилагането на законовите разпоредби и спазването на законовите изисквания от субектите на правото. Принципът на законност се характеризира с няколко основни черти:

1) Върховенство на закона – не всичко легално е легитимно. Прекриването на легитимността води до сериозни социални последици. Понякога трябва да избираме легитимното пред легалното – да се основаваме на принципите пред нормите.

Свободата на изразяване или свободата на словото е една от най-важните граждански свободи. Същността ѝ предполага всеки да има свободата да изразява публично мнението и възгледите си без намеса и натиск от страна на публичните власти, упражняване на цензура или налагане на наказание. Тоест тя не е в противовес на закона, явява се легалната страна на твърдението.

Публичните власти обаче не са единственият регулативен орган. Макар да не е юридически признато, публичното мнение също е фактор. Социумът регулира легитимността на дадено проявление, защото свободата на словото не трябва да бъде самоцел и да влиза в противоречие с етичните норми.

В посочените карикатури авторите им имат законното право да ги създадат, но прекриват морални граници. С други думи - това би означавало, че карикатурите са легални, но не и легитимни.

(Източник: www.charliehebdo.fr)

Същото е положението и с част от законите – има такива, които присъстват в законодателството и съответно са легални, но не работят на практика и губят своята легитимност.

2) Единство на законността посредством правовата държава – съществуват неписани закони – правните принципи, социалните норми, моралът, традициите. Те представляват правила за правомерно поведение, създават определен етичен кодекс, а тяхното спазване гарантира позитивно обществено мнение. В основата на всяка една правова държава лежат законите, основаващи се на общопризнатите и действащи традиции. Те поддържат реда в страната, регулират отношенията и между институциите и гражданите, между самите граждани. Благодарение на тях е възможно съществуването на държавата и на човешкото общество. Всяка отделна личност трябва да има респект от закона и санкцията му като негов най-важен инструмент.

Една от основните разлики между върховенството на закона в тоталитарната държава и правовата държава е начинът му на прилагане. Когато институциите в правовата държава вървят по „ръба на закона“, не спазват неговата цел и духа му, тогава у гражданите се поражда усещането за несправедливост и разклащане на изначалните разбирания за единство на закона.

3) Целесъобразност на законността - съобразяването с целта на закона е условие, което обикновено се нарича „целесъобразност“. Понякога обаче тя може да превърне закона в атрибут на определени индивидуални интереси, които да са в разрез с обществените.

4) Равенство пред закона – хората се различаваме по пол, религия, разбирания, но трябва да се ползваме с равнопоставеност пред закона, защото това е ключ към стабилизирането на общественото мнение към законността. Защо тогава сред хората отсъства вяра в закона и неговата роля като инструмент за правоприлагане? Как да вярваме във всеобщността или универсалността на принципа на законност? Можем ли да имаме сигурност в правотата на законите, когато те се изменят постоянно, в удобство на властимащите? Как да сме сигурни в съдебната система и да имаме доверие в закона, когато той бива променян толкова често?

Обществото е динамична структура. Тогава е нормално законите, които го регулират да имат нужда от промяна. Но нека тя е следствие на изменения в мнението на хора, на промяната на времето, в което живеят, на появата на нови социални прослойки, а не заради интереса на определени личности.

5) Зависимост между законността и правната култура на обществото – исторически погледнато религията първа дава основание за възникване на принципи у индивидите. Хората масово са спазвали тези принципи под страх от Божие наказание и апостасия. Религиозните принципи създават нравственост, която заема сериозна част от битието и съзнанието на хората. Тази нравствена принципност става основание за възникване на обичаи, които, предавани от поколение на поколение, се превръщат в традиции. Онези традиции, признати от държавата, стават правови принципи и тяхната сигурност вече не се гарантира само от общественото мнение, а от държавния апарат. В днешно време обаче пред юриста стои тежката задача да успее да поддържа и изгражда правови принципи в обществени прослойки, в чиято нравственост се съмнява (тъй като масово чувството за дълг е притъпено, егоцентризъмът изпъква, а невежеството е повсеместно) и на което определено липсват религиозни принципи. В този ред на мисли, една от основните причини за липсата на усещане за законност е именно

ниската правна култура на обществото. Това незнание за свързаност и принципност, не само правна, но и правова, затруднява комуникацията, разбирането и разклаща доверието в институциите.

Държава, в която институциите работят за благо на народа, е правова държава. За да се възвърне доверието в правотата на законите и работата на институциите е необходимо да се моделира едно будно гражданско общество с висока правна култура. Ако още в процеса на формиране на личността се възпитат основните морални и етични принципи, то тази личност ще се превърне в **проводник** на правното съзнание и **съградител** на една **действаща** правова държава.

Макар и на границата между широката общественост и тясно юридическата общност, правейки едва първи стъпки в науката на правото, си пожелаваме да бъдем част от процеса на подобряване на обществената реалност до онази, в която законността не е под въпрос и правото наистина е тъждествено на справедливостта, а законът – на легитимността.

Йорданка Темелкова и Христиана Ондрева са студентки в Нов български университет, магистърска програма „Право“.